

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Факультет водогосподарської інженерії та екології

Кафедра екології

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
в.о. завідувача кафедри екології

_____ Вікторія КАЦЕВИЧ

« ____ » червня 2023 р.

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

на тему: Екомережа Дніпропетровської області: стан, питання
збереження та перспективи розвитку

Виконала: здобувач(ка) вищої освіти,
групи Ез-1-19
спеціальності – 101«Екологія»

_____ Юлія НЕЧИТАЙЛЕНКО _____
(прізвище та ініціали)

Керівник викл. Олена КАРАСЬ _____
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Консультанти:

з охорони праці та безпеки в надзвичайних
ситуаціях

_____ ст. викл. Тетяна АРТЮШЕНКО

Дніпро – 2023

Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет водогосподарської інженерії та екології
Кафедра екології
Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»
Спеціальність – 101 Екологія
Освітньо-професійна програма «Екологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ :
в.о. завідувача кафедри екології

_____ Вікторія КАЦЕВИЧ

«.....» червня 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу здобувачці вищої освіти
Нечитайленко Юлії Ігорівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Екомережа Дніпропетровської області: стан, питання збереження та перспективи розвитку

Затверджена наказом по університету від « 11 » травня 2023 р. № 842

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: « 19 » червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи 1. Статистичні дані Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської області 2. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 3. Дані з інших джерел інформації - наукові монографії, статті, матеріали науково-практичних конференцій , джерел з мережі Інтернет тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити)1. Огляд літератури 2. Фізико-географічна характеристика району досліджень 3. Результати та їх обговорення 4. Техніка безпеки в надзвичайних ситуаціях

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)Презентація в Power Point (актуальність, мета, об'єкт та задачі досліджень, отримані результати, висновки)

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
4	ст.викл. Артюшенко Т.О.		

7. Дата видачі завдання: « » 2023 р.

Керівник роботи _____ (Карась О.Г.)
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ (Нечитайленко Ю.І.)
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п.п.	Назва етапів дипломного роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Огляд літератури	15.03.2023 р.	
2	Опис фізико-географічних умов місця дослідження	15.04.2023 р.	
3	Опрацювання результатів дослідження	23.05.2023 р.	
4	Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	01.06. 2023 р.	
5	Оформлення пояснювальної записки. Вступ. Висновки	05.06.2023 р.	

Здобувачі вищої освіти _____ (Нечитайленко Ю.І.)
(підпис)

Керівник роботи _____ (Карась О.Г.)
(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему «Екомережа Дніпропетровської області: стан, питання збереження та перспективи розвитку» студентки групи Ез-1-19 Нечитайленко Ю.І.

Дипломна робота виконана на 50 сторінках, містить 7 рисунків, 3 таблиці і 50 використаних джерел літератури.

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан та розвиток екомережі Дніпропетровської області.

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження виконувалися наступні завдання:

- опрацювати літературні джерела;
- дослідити історичний розвиток, правову основу формування заповідних територій та екомережі ;
- охарактеризувати природно-заповідний фонд Дніпропетровської області як основу розбудови екомережі;
- проаналізувати складові та розвиток екомережі Дніпропетровської області.

Перелік ключових слів: екологічна мережа, природно-заповідний фонд, прородоохоронні території, заповідник

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1 ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	8
1.1 Історичний розвиток природно-заповідного фонду та екомережі України і Дніпропетровської області	8
1.2 Передумови створення та правова основа створення і функціонування екологічної мережі Дніпропетровської області	12
РОЗДІЛ 2 ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ	17
2.1 Географічне положення, геоморфологія і рельєф	17
2.2 Ґрунтовий покрив району дослідження	18
2.3 Гідрологія району досліджень	19
2.4 Клімат	20
2.5 Рослинність	22
2.6 Тваринний світ	23
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ	24
3.1 Матеріали та методи досліджень.	24
3.2 Природно-заповідний фонд як основа розбудови екомережі Дніпропетровської області	25
3.3 Екомережа Дніпропетровської області	33
РОЗДІЛ 4 ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	39
4.1 Техніка безпеки під час роботи за комп'ютером	39
4.2 Техніка безпеки під час повітряної тривоги	42
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови Дніпропетровського регіону, а також потужні запаси мінеральної сировини обумовили інтенсивний розвиток аграрного сектору та високу концентрацію промислових об'єктів на території області. Тому значна частина земель, раніше зайнятих природними екосистемами зараз трансформована як антропогенні ландшафти і зазнає подальшої антропогенної трансформації і все це впливає на біологічне різноманіття, розмаїття ландшафтів тощо. Такий інтенсивний розвиток аграрно-промислового сектору обумовлює надзвичайну актуальність питань формування екологічної мережі регіону для збереження і підтримки середовища існування для населення і біоти взагалі. Основою для формування екомережі регіону є природно-заповідний фонд. Проте, не дивлячись на те, що площа природно-заповідного фонду області надзвичайно низька, у області наявний природно-ландшафтний потенціал, на основі якого сформована і надалі розширюється екологічна мережа, оскільки природні умови регіону характеризуються високим різноманіттям і мають значний науковий та рекреаційний потенціали. Розбудова екомережі сприяє уникненню фрагментації природного середовища, порушенням структури природних екосистем та функціонування природних процесів, а також збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття [1-3].

Наші дослідження стосувалися питань розвитку екологічної мережі Дніпропетровської області.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – проаналізувати сучасний стан та розвиток екомережі Дніпропетровської області за останні роки.

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження виконувалися наступні завдання:

- опрацювати літературні джерела;
- дослідити історичний розвиток, правову основу формування заповідних територій та екомережі;
- охарактеризувати природно-заповідний фонд Дніпропетровської області як основу розбудови екомережі;
- проаналізувати складові та розвиток екомережі Дніпропетровської області;

Об'єкт дослідження – територія Дніпропетровської області.

Предмет дослідження – екомережа Дніпропетровської області та її складові.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися методи аналізу, порівняльного зіставлення, логічного узагальнення під час опрацювання аналітично інформації з офіційних джерел.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Загальновідомо, що одним із важливих чинників стабільності навколишнього середовища є біологічне різноманіття на усіх рівнях організації живої матерії. На сьогодні значне освоєння різноманітних ресурсів призвело до того, що ті території, які раніше були зайняті природними екосистемами зазнали значної трансформації і перетворилися на антропогенні ландшафти. Тому природне середовище стало фрагментованим, порушено функціонування природних процесів, які повинні забезпечувати сталість середовища існування для видів тварин, рослин тощо. Як наслідок, порушується структура екосистем, зменшується біорізноманіття, багато видів можуть вижити лише у дуже фрагментованих залишках природних екосистем.

Задля подолання та сповільнення таких процесів у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Конвенцію про охорону біотичного різноманіття та сталий розвиток. Саме тоді розпочалася робота над створенням екомережі України, яка відбувалась одночасно зі створенням екологічної мережі ЄС "Natura 2000" та Смарагдової мережі.

1.1 Історичний розвиток природно-заповідного фонду та екомережі України і Дніпропетровської області

«Природно-заповідний фонд (згідно з Законом України про Природно-заповідний фонд) становлять ділянки суші і водного простору, природні

комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність. Природно-заповідний фонд в Україні створюється з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення моніторингу навколишнього природного середовища» [1].

Історія розвитку природно-заповідної справи проходила кілька етапів і на кожному з них показує ставлення людини до навколишнього середовища. Простежується, що створення природно-заповідних територій відбувалися як реакція суспільства на втрати чогось важливого для людини у природному середовищі. Спочатку це була культова охорона природи, коли священними вважалися гори, острови, потім - природа заповідалася задля розваг (полювання, відпочинок тощо) влади і пізніше прийшло усвідомлення цінності тваринного і рослинного світу як ресурсу. Саме обмеженість природних ресурсів посприяла зародженню перших паростків охорони природи і почали створювати перші заповідні ділянки за часів становлення державності Київської Русі. На початку 20-го століття значно зросли темпи заповідання природи, оскільки набула поширення діяльність різних наукових товариств, громад та любителів природи. 1917-1930 роки вважаються етапом становлення природно-заповідної справи на державному рівні, коли багато територій отримали офіційний статус, почала формуватися нормативно-правова база природоохоронної діяльності. Друга половина 20 століття характеризується тим, що розробили і затвердили план перспективного розвитку мережі державних заповідників в Україні. І тільки з становленням незалежної України привернулася значна увага до заповідної справи, була прийнята низка відповідних законодавчих документів природоохоронного напрямку - Закон України «Про природно-заповідний фонд України», Указ Президента України від 10.03.1994 р. «Про резервування з метою наступного заповідання природних територій», а також «Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні». [1,5]. У результаті розвитку природоохоронної діяльності

природно-заповідний фонд України за досить короткий проміжок часу збільшився до кількох сотень об'єктів площею більше 700 тис. га.

I етап з 2000 року вважається етапом формування екологічної мережі задля відновлення втраченої екологічної рівноваги, збереження природних ландшафтів, видового біорізноманіття і біосфери взагалі.

На Дніпропетровщині відбувається постійне створення нових та розширення існуючих площ природоохоронних територій. Перший створений і єдиний на сьогодні заповідник - це Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський», створений у 1990 році. Це природоохоронна науково-дослідна установа загальнодержавного значення. З становленням незалежності України спостерігається позитивна динаміка розвитку природоохоронних територій як у відношенні структури, так і площі. Проте за площею ПЗФ область займає лише 24 місце у рейтингу адміністративно-територіальних одиниць в Україні через те, що більша частина земель зайнята у агро-промисловому комплексі [6].

5 серпня 2020 року Кабінет Міністрів прийняв постанову № 695, якою визначив державну стратегію регіонального розвитку на 2021/2027 роки, де визначено розширення площі природно-заповідного фонду до 2027 року до 15% від загальної території країни. Збільшення цього показника є важливим екологічним і соціальним індикатором, сприяючим стабільному розвитку екологічного балансу природних екосистем та антропогенно змінених і природних територій країни в цілому. Насьогодні в Україні створена і функціонує мережа природно-заповідних територій, основана на фундаментальних дослідженнях багатьох науковців. Багато праць вчених висвітлюють ідеї заповідання, базові принципи функціонування природно-охоронних територій, на яких досліджується природа в недоторканному вигляді задля розуміння процесів і законів її існування з метою раціонального використання і збереження [3,7-8].

Природно-заповідний фонд є основою для розбудови національної, регіональних і місцевих екологічних мереж. Під час їх створення виникає необхідність, згідно з чинним законодавством України, створення єдиної

узгодженої схеми екологічної мережі, яка є нормативно-правовим актом, який визначає пріоритети і концептуальні основи формування, а також збереження і невиснажливого використання екологічної мережі України. Ця схема визначає також розвиток та функціонування системи територій і об'єктів ПЗФ, а також формування структурних елементів екологічної мережі на національному рівні [2]

Згідно з законом України «Про екологічну мережу України» «екомережа - єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні» [9].

Екологічна мережа України є однією із складових частин Генеральної схеми планування території України. Це обумовлює залежність її формування і подальшого розвитку не лише від природних екосистем, що залишилися, а й від соціального та економічного середовища держави.

Об'єктами екомережі є території і об'єкти природно-заповідного фонду, лісового і водного фондів, а також угіддя сільського господарства екстенсивного використання (пасовища, сіножаті).

До структурних елементів екологічної мережі відносять території екомережі, кожен з яких забезпечує виконання певних функцій. До них відносяться ключові, сполучні, буферні і відновлювані території. Завдання ключових територій - збереження найбільш цінних та типових компонентів біологічного та ландшафтного різноманіття для даного регіону. Сполучні території (екокоридори) слугують для поєднання ключових територій та забезпечують міграцію тварин і обмін генетичним матеріалом. Буферні

території повинні забезпечувати захист ключових і сполучних територій від різноманітних зовнішніх впливів. Відновлювані території формують просторову цілісність екомережі.

На сьогодні у межах Дніпропетровської області спостерігається потужний вплив антропогенних чинників на природні екосистеми і, як наслідок, на біорізноманіття територій. Зокрема, останнім часом знову посилився вплив на балково-степові екосистеми, що є важливою складовою в системі екомережі Дніпропетровщини та і взагалі більшість земель антропогенно перетворені. Тому, за таких умов, проблема заповідання територій є дуже складною. Розвиток природно-заповідного фонду області і формування екомережі проводяться згідно з законодавчою базою України, яка стосується заповідання, природоохоронної діяльності, екомережі тощо [1,9-10].

1.2 Передумови створення та правова основа створення і функціонування екологічної мережі Дніпропетровської області

Останнім часом у Європі відбуваються активні процеси щодо створення Європейської екологічної мережі і розвитку її складових і національних екомереж. В Україні та її регіонах відповідно відбуваються процеси розбудови національної екологічної мережі. Ідуть процеси створення законодавчої бази, а також розширення мережі об'єктів природно-заповідного фонду, розбудовуються регіональні програми і схеми екомереж та проектується екокоридори національного значення.

Правовою основою створення екологічної мережі України став Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий 26.06. 1991 р. [11], у якому зазначено, що природні об'єкти та території, що підлягають особливій охороні, складають єдину територіальну систему. Вони включають, в першу чергу, території та об'єкти природно-заповідного фонду, а

також курортні та лікувально-оздоровчі типи територій та об'єктів, рекреаційні водозахисні та полезахисні, які визначені законодавством України. Однак більш чітке законодавче оформлення розбудова національної екологічної мережі отримала після приєднання України до низки базових міжнародних договорів, на яких базується розбудова Всеєвропейської екологічної мережі.

На сьогодні в Україні створена і функціонує загальна екологічна мережа та низка екологічних мереж обласного, регіонального та субрегіонального рівнів [12]. Зведена схема формування екологічної мережі України затверджується Верховною Радою України, вона є однією із складових Генеральної схеми планування території України. Періодично, по мірі змін територій та розширення екомережі, але не менше, ніж раз на 10 років, до регіональних і місцевих схем та Зведеної схеми формування екомережі України, вносяться зміни уповноваженими органами.

Одним із основних нормативно-правових актів, які регулюють формування екомережі України, її використання та збереження є Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р. із змінами та доповненнями [9]. Ще одним базовим нормативно-правовим документом, на основі якого донедавна відбувалося формування екомережі на території України є Закон України, затверджений 21.09.2000 р. «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [13].

Головною метою і завданнями Загальнодержавної Програми були: збільшення загальної площі земель України, зайнятих природними ландшафтами до такого рівня, який буде достатнім для збереження їх біорізноманіття на рівні, близькому до їх природного стану, а також формування єдиної територіальної системи цих ландшафтів, побудованої задля забезпечення можливості поширення видів тварин і рослин, а також забезпечення можливості їх природних шляхів міграції; збереження природних екосистем, видового і рослинного багатства. Також програма повинна була сприяти невиснажливому збалансованому використанню біоресурсів у

господарській діяльності і виконувати провідні функції задля збереження біологічного різноманіття. У межах територій, які є складовими національної екологічної мережі, повинні забезпечуватися спеціальні заходи, які спрямовані на попередження пошкодження та знищення природних ландшафтів і їх природних рослинних угруповань, на збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, а також поліпшення середовища їх існування і створення умов для розмноження і розселення. На першому етапі (2000 - 2005 роки) передбачалося збільшення площі елементів екомережі, створення нормативно-правової бази та організація наукових досліджень. Другий етап (2006-2015 роки) передбачає доведення площі екомережі до такого рівня, який забезпечить екологічну безпеку України та введення в дію системи природоохоронних заходів для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття.

Ця програма також направлена на розвиток екологічного законодавства України у відповідності до Європейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття та формування єдиної просторової системи Загальноєвропейської екологічної мережі на території країн Європи [14-15] .

На сьогодні, розбудова та функціонування екомережі здійснюється на основі числених Законів України, що стосуються охорони навколишнього природного середовища, функціонування природно-заповідного фонду, збереження рослинного і тваринного світу, а також Земельного, Лісового, Водного кодексів України, Постанов Кабінету Міністрів України та Методичних рекомендацій стосовно розробки регіональних та місцевих схем екомережі [1, 9, 11,12, 16-19].

Проектування загальної екологічної мережі відбувається шляхом розробки регіональних схем екологічної мережі окремих територіальних одиниць України. Також проектується екологічні мережі місцеві районів, населених пунктів чи інших територій України, які затверджуються відповідними місцевими радами після того, як вони погоджуються із

територіальними органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Зведена схема формування екологічної мережі України, разом із регіональними та місцевими схемами формування екологічної мережі, є основою для розробки всіх видів проектної документації під час здійснення землеустрою, під час розробки містобудівної документації, а також при здійсненні господарської та інших видів діяльності. Саме розробка низки екологічних мереж регіонального та субрегіонального рівнів та проведення пов'язаних із цим наукових досліджень складають сучасні процеси, що стосуються розбудови екомережі країни. [20]

Створення різноманітних природоохоронних територій у межах України передбачено також іншими міжнародними конвенціями і угодами, які діють в Україні [6, 21-27]. Серед них такі:

- «Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» (Бернська конвенція),
- «Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат» (Карпатська конвенція),
- «Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин» (Боннська конвенція),
- «Конвенція про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як середовища перебування водоплавних птахів» (Рамсарська конвенція),
- Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера»,
- «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (Конвенція про всесвітню спадщину).

У межах Дніпропетровської області розбудова екомережі базується на затверджених рішеннями обласної ради народних депутатів програмах: «Регіональна програма і місцеві програми формування та розвитку національної екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006-2015 роки» (рішенням від 22.03.06 № 768-33/IV) та Дніпропетровська обласна комплексна

програма (стратегія) екологічної безпеки та запобігання змінам клімату на 2016-2025 роки, яка містить заходи щодо розвитку та формування екомережі Дніпропетровщини (рішенням від 10.2015 № 680-34/VI). Стратегія передбачає створення комфортних та екологічно безпечних для життя умов завдяки зниженню антропогенного навантаження та шляхом відновлення довкілля впровадженням інноваційних технологій виробництва, збільшенням рівня свідомості суспільства тощо.

Також прийнято Розпорядження «Про погодження проекту схеми формування екологічної мережі Дніпропетровської області» Дніпропетровської облдержадміністрації, що погоджує регіональну схему формування екомережі (розпорядження від 07.02.2017 року № Р-57/0/3-17). Проект схеми формування екологічної мережі Дніпропетровської області було затверджено відповідним рішенням Дніпропетровської облради народних депутатів (рішення від 24.03.2017 року № 176-8/VII) [2].

Отже, на сьогодні сформована ґрунтовна правова база, яка забезпечує розвиток та функціонування природно-заповідного фонду та екомережі України і на рівні регіонів, проте ведеться постійна робота щодо доопрацювання та оновлення законодавчої бази України з питань природо-охоронної діяльності і приведення його у відповідність до функціонуючого європейського законодавства та нових викликів сьогодення.

РОЗДІЛ 2 ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1 Географічне положення, геоморфологія і рельєф

Дніпропетровська область розташована у південно-східній частині України. З півночі та сходу вона межує із Харківською та Полтавською областями, зі сходу - з Донецькою, а з півдня - з Запорізькою і Херсонською областями; Миколаївська та Кіровоградська області межують з західною частиною. Адміністративним та також його притоки ріки Самара. На сьогодні область поділяється на сім адміністративних районів.

Область займає південно-західну частину Східно-Європейської платформи. Вона представлена хвилястою рівниною, висота якої 100-200 м. Геологічна структура платформи створює особливості будови рельєфу Дніпропетровщина має переважно рівнинний ландшафт. З заходу простирається досить сильно почленована Придніпровська височина а південно-східного частину займають відроги Приазовської височини. Центральну частину області займає Придніпровська низовина, яка переходить у Приазовську височину у південній частині області. [28].

Материнські породи Дніпропетровської області досить різноманітні. Найбільш поширені леси і делювіальні карбонатні тонкопористі лесовидні суглинки, які переважно палевого і жовтобурого кольорів. В осьовій частині Степового Придніпров'я лежить докембрійський фундамент, якій знаходиться на глибині до 10-12 км. Низка геологічних особливостей створена системою

рік. Утворення мезорельєфу досліджуваної території відбувається за досить сильного впливу ерозійних процесів, які сприяють створенню складної мережі ярів табалок.

Окремою панівною мікроформою області є річкові долини, що характеризуються терасовим розчленовуванням. Це явище найбільш виразно простежується на лівих берегах. Сформований долинно-терасовий ландшафт малих рік має досить широку та неглибоку долину. У заплавах цих рік зазвичай зустрічаються переважно піщані, супіщані й глинисті відкладення. На аренах сформовані древньоалювіальні піщані і супіщані відкладення [29-30].

2.2 Ґрунтовий покрив району дослідження

В умовах степового Придніпров'я зональним типом ґрунтів є чорноземи звичайні з найбільшим вмістом гумусу 6–9 % на водороздільних плато та порівняно меншими значеннями на схилах; окрім цього є чорноземи звичайні лісопокращені та чорноземи байрачні лісові [31]. Більшу частину ґрунтового покриву Дніпропетровської області становлять чорноземи звичайні різної глибини, з різною глибиною гумусового шару та різним механічним складом від легкосуглинистих до легкоглинистих (паспорт)

Ґрунтовий покрив області досліджень характеризується зональним характером. На півночі області переважають чорноземи звичайні, глибокі, середньо- та слабосуглинкові, а також середньо або важкосуглинкові. На південь їх змінюють чорноземи звичайні із малогумусними суглинками у лесах, де зустрічаються ділянки звичайного середньогумусного чорнозему. На південному заході переважають звичайні неглибокі малогумусні чорноземи, а також південні маломусні чорноземи.

У долинах рік зосереджені аональні типи ґрунтів, особливо це характерно для найбільших рік Дніпро та Самара. Тут зустрічаються сонцюваті

лучно-чорноземні ґрунти солонцюваті чорноземи на важких глинах та лучні чорноземні ґрунти у долинах рік Дніпро, Самара. Зустрічаються також лучні ґрунти, піщані на річкових алювіальних пісках.

Простежується зниження якості ґрунтів у дніпропетровській області із півночі на південь. Найбільша родючість характерна для середньогумусних чорноземів звичайних, а найменш родючі солончакові ґрунти. Для дерново-підзолистих ґрунтів характерна низька родючість. Тому вони вимагають поліпшення для використання у сільському господарстві зокрема потребують внесення органічних добрив. Значна частка родючих ґрунтів області вилучена із господарського обігу у результаті розробки корисних копалин, переважно залізних руд, а також у результаті відведення земель для житлової забудови, промислової забудови та транспортних комунікацій.

Переважна більшість земель області інтенсивно використовуються у сільськогосподарському виробництві. У результаті агро-промислового використання значна частка земель виснажена і їй потребує заходів відновлення та рекультивації [32].

2.3 Гідрологічні особливості району досліджень

Дніпропетровська область розташовується у басейні ріки Дніпро. Показник середньої густоти річкової мережі складає $0,27 \text{ км/ км}^2$. Довжина ріки Дніпро в області сягає 240 км. Річка тече асиметричною долиною із крутим правим і досить пологим лівим берегами. На річці створений каскад Дніпровських водосховищ (стік річки зарегульований). Вода Дніпра активно використовується для водопостачання населення, а також для забезпечення промисловості включаючи чорну металургію хімічну промисловість електроенергетику а також для зрошення сільськогосподарських земель. На території області Дніпро має численні притоки, такі як Томаківка, Кам'янка,

Солона, Оріль, Самара. Серед них важливе значення у водному господарстві має ріка Самара, як найбільша притока річки Дніпро на території області та притоки Самари - Тернівка і Вовча. Під час впадання у Дніпро у смузі міста Дніпро Самара утворює широкий лиман. Самарська вода активно використовується для забезпечення потреб населення і промисловості [32]. Для Самари притаманна досить розгалужена гідрографічна мережа, виражена асиметрія схилів.

Грунтові води у межах плакору області розташовуються на глибині 15 – 30 м, а у межах долин рік за наявності добре виражених терас залягають на глибині 0,5 – 15 м. На динаміку ґрунтових вод впливають показники температури повітря періоду вегетації та кількість атмосферних опадів, що випадають у міжвегетаційний період. Завдяки цьому у багаторічній динаміці простежується кореляція максимального положення рівня ґрунтових вод з максимальною кількістю атмосферних опадів. [33].

Гідрологічний і гідрохімічний режими рік постійно зазнають потужного антропогенного навантаження. Вони формуються завдяки підземному стоку, поверхневому стоку, а також викидами стічних і шахтних вод. Значно впливають також процеси випаровування з поверхні водохранилищ та ставків [34].

2.4 Клімат

Район дослідження знаходиться у межах степового атлантико-континентального типу клімату, з характерною континентальністю і посушливістю порівняно з іншими територіями України. Для Дніпропетровської області характерні жарке літо, малосніжними і холодні зими [35]. Клімат відзначається порівняно високими температурами за теплого періоду року, відносно низькою кількістю опадів та суровими зимами..

Характерні також значні коливання погодних умов з року в рік та переважання сильної сухості повітря. Значення середньорічної температури повітря становить $8,1^{\circ}\text{C}$, середньорічна кількість опадів складає 545 мм. Показник абсолютної мінімальної температури повітря за рік складає -37°C а значення абсолютної максимальної температури повітря становить 41°C .

Спостерігаються значні коливання кількості опадів окремих років. Найменші суми опадів складають 250–300 мм, а найбільші - 700–770 мм. У період з квітня по жовтень припадає більшість річної суми опадів (60 - 70 %), максимум спостерігається у червні – липні. Впродовж періоду квітень- червень випадає у середньому 200 мм опадів, також спостерігаються до одного місяця днів зі значенням кількості опадів більше за 1 мм та до 15 днів - з опадами більше , ніж 5 мм. Значення сумарної сонячної радіації міняються з півночі на південь у межах 4200 - 4400 МДж/м², тривалість сонячного сяння – від 2050 - 2150 годин на рік, радіаційний баланс становить 1800 -1950 МДж/м², значення суми активних температур вище за 10°C –2700 - 3400. Середня тривалість безморозного періоду складає 185 днів на рік.

Характерним є те , що взимку часто спостерігаються відлиги, після яких можуть наступати різкі похолодання. Під час відлиг багато талих вод стікає у річки, а після різких похолодань може утворюватися крижана кірка (наст).

На протязі теплого періоду року у формуванні клімату території Дніпропетровщини переважаючими є радіаційні процеси, зате протягом холодного періоду року превалюють циркуляційні процеси, що є переважними факторами неперіодичних змін погоди. Область зазнає впливу Середземного моря та Атлантичного океану з одного боку, а також впливу Євразійського континенту з іншого. Оскільки території області має переважно рівнинний характер , то створюються умови для безперешкодного перенесення повітряних мас різних типів. Не зважаючи на досить значну різноманітність циркуляційних процесів, протягом року переважають в основному континентальні повітряні маси помірних широт. Це є основною причиною формування умов недостатнього зволоження території [32, 36]

2.5 Рослинність

Зональною природною рослинністю області є різнотравно-типчаково-ковилова та типчаково-ковилова рослинність, яка характерна для крайнього південного заходу (тонконіг вузьколистий, ковила, шавлія поникла, типчак, пірій повзучий, суниця зелена, вероніка весняна, конюшини альпійська і гірська, горицвіт весняний, люцерна тощо). Ці типи рослинності збереглися переважно по схилах балок та на деяких окремих ділянках вододілів, ґрунти яких непридатні або малоприсадибні для сільського господарства [37].

Природна рослинність Степового Придніпров'я ділиться на кілька екологічних груп – степова, лісова, лучна, піщана та солелюбна, каменелюбна, прибережно-водна, і болотяна, тощо. Дніпропетровська область знаходиться у степовій зоні, для якої характерне переважання у складі рослинного покриву ковили, типчаку та різнотрав'я. У долинах рік у межах заплавної місцевості ростуть короткозаплавні діброви, з характерними для них солонцюватими луками, або солончаками, де росте галофітна рослинність, яка характерна здебільшого для третіх терас. Дібровні фітоценози чергуються з лучними фітоценозами, часто поширені озера і болота. Різноманітні представники лісової флори, залежно від екологічних та історичних умов, формують відповідні рослинні угруповання (сухі, сухуваті бори, свіжі суборі; свіжі та вологі судіброви тощо). Для дібров притаманні дуб звичайний, липа мілколиста, в'яз звичайний, клен польовий, клен татарський та ін. У травостой переважають тіньовитривалі лісові види та формуються лучні фітоценози [36].

Серед рослин, занесених до Червоної книги України, у межах області ростуть півонія, астрагал шестистоквітковий, ковила, та ін. Також досить широко розповсюджені лікарські рослини такі як звіробій звичайний, ромашка лікарська, валеріана лікарська, кропива дводомна, горицвіт весняний [38-40]

2.6 Тваринний світ

Фауна Дніпропетровської області в цілому досить типова для степової зони України. Вона представлена переважно степовими видами та деякими лісовими. Фауна зазнає значного антропогенного навантаження і, як наслідок, значних змін. Прослідковуються процеси, в наслідок яких на значних просторах відбувається витіснення місцевої природної фауни польовими видами, які змогли пристосуватися до агроценозів. Також у місцях, т де сформувався лісостеповий комплекс, а це насамперед долини річок, переважно проживають лісові види. Найчисельнішою групою тварин (за кількість видів) є група безхребетних, яка нараховує більше 10 тисяч видів. У степових екосистемах зустрічається степова дибка та зональні види совок. У лісах зустрічаються 62 види ссавців, з яких найбільш масові та найпоширенішими є лось, козуля, лисиця, їжак, нетопир, ондатра, водна куторя, видра, кріт, лісова куниця, борсук дикий кабан, та ін.. Серед гризунів найчастіше зустрічаються ховрашок крапчастий та сірий, пацюк сірий, жовтогорла миша, тушканчик великий, сліпиш, звичайна та мала бурозубка заєць-русак.

Орнітофауна представлена більше, ніж 250 видами, характеризується присутністю всіх еколого-фауністичних комплексів. У межах заплавної місцевості – 197 видів, у байраках – 60 видів, у межах штучних насаджень – 35. Хижі птахи представлені наступними видами - лунь степовий та болотний, яструб, кобчик та боривітер.

Герпетофауна включає 9 видів амфібій, найбільш характерними серед них є жаби зелена та сіра, часничниця, землянка звичайна, жаби озерна та гостроморда. Проживають такі види плазунів як ящірки (зелена іпрудж), болотна черепаха, мідянка, вужі (звичайний та водяний), гадюки (степова і лісова), полоз жовтобрюхий.[33, 41].

Серед тварин, які занесені до Червоної книги України на території Дніпропетровської області зустрічаються: вечірниця мала та велетенська, тхіра степовий, тушканчик великий, жайворонок польовий, дрохва, полоз жовточеревий та ін. [30, 42].

РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

3.1 Матеріали та методи досліджень

Дипломна робота написана на основі опрацювання статистичних даних Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської області, використовуючи дані таких джерел як «Екологічний паспорт Дніпропетровської області», «Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області» [43], дані офіційних веб-сторінок органів управління природоохоронною діяльністю. Опрацьовувалися інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [6], а також матеріали інших відкритих джерел інформації - наукові монографії, статті, матеріали науково-практичних конференцій, джерел з мережі Інтернет тощо

Для вирішення поставлених завдань використовувалися методи аналізу, порівняльного зіставлення, логічного узагальнення під час опрацювання аналітичної інформації з офіційних джерел.

3.2 Природно-заповідний фонд як основа розбудови екомережі Дніпропетровської області

Природно-заповідний фонд України представляє собою території, які охороняються як національне надбання. Для них встановлений особливий режим охорони, а також відтворення та використання. Цей фонд розглядається в межах України як одна із складових частин системи природоохоронних територій світу. Саме забезпечення розвитку природоохоронних територій є однією із найважливіших передумов забезпечення сталого розвитку країни, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття тощо.

5 серпня 2020 року було затверджено постанову Кабінету Міністрів № 695, якою передбачено розширення площі природно-заповідного фонду України до розміру, який становитиме 15 % від усієї території країни. Постанова затверджує державну стратегію регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки. Такий показник площі природоохоронних територій є як соціальним, так і екологічним індикатором і сприяє підтримці екологічної стабільності територій та екологічного балансу екосистем.

Збільшення, а також розширення територій природно-заповідного фонду передбачено у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» з метою забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України. [44].

Розробка національного законодавства у відповідності до Директив № 2009/147/ЄС та № 92/43/ЄС є однією із передумов вступу нашої країни до Європейського союзу [45 -46]. .

Природно-заповідний фонд України станом на початок 2021 року складався із 8633 територій і об'єктів площею 4105522,247 га. Також постійно з року в рік збільшується кількість об'єктів природно-заповідного фонду як

місцевого значення, так і загальнодержавного. Так, протягом 2020 року створено (оголошено) більше ста територій (125) і об'єктів ПЗФ [6]. 30.11.2020 року було підписано два укази президента України щодо збільшення площі ПЗФ: 1-й № 525 - «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» та 2-й № 526 - «Про створення національного природного парку «Королівські Beskidi» у Львівській області [47-48].

У Дніпропетровській області, в свою чергу, постійно ведеться діяльність , направлена на розвиток та розширення заповідних територій. Заповідну справу розглядають як один із головних засобів для комплексного вирішення важливих регіональних екологічних проблем, пов'язаних зі збереженням природного біорізноманіття, а також відновленням і підтримкою екологічного балансу штучних і природних екосистем в умовах значного техногенного навантаження та техногенного забруднення територій.

Згідно із величиною природно-заповідного фонду, Дніпропетровська область посідає 24 місце у рейтингу адміністративно-територіальних одиниць нашої країни (відсоток ПЗФ від загальної площі області становить 3,14) [6, 43]. За даними Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської області станом на 01.01.2022 року мережа територій і об'єктів природно-заповідного фонду нашої області становить 182 об'єкти, загальна площа яких складає 100,7 тис. га. Серед цих об'єктів виділяють об'єкти як загальнодержавного значення, так і об'єкти місцевого значення (див. рис. 3.2.1- 3.2.2). За кількістю об'єктів місцевого значення більше, ніж об'єктів загальнодержавного значення в 4.7 рази, а за площею це співвідношення складає 1.9 до 1.

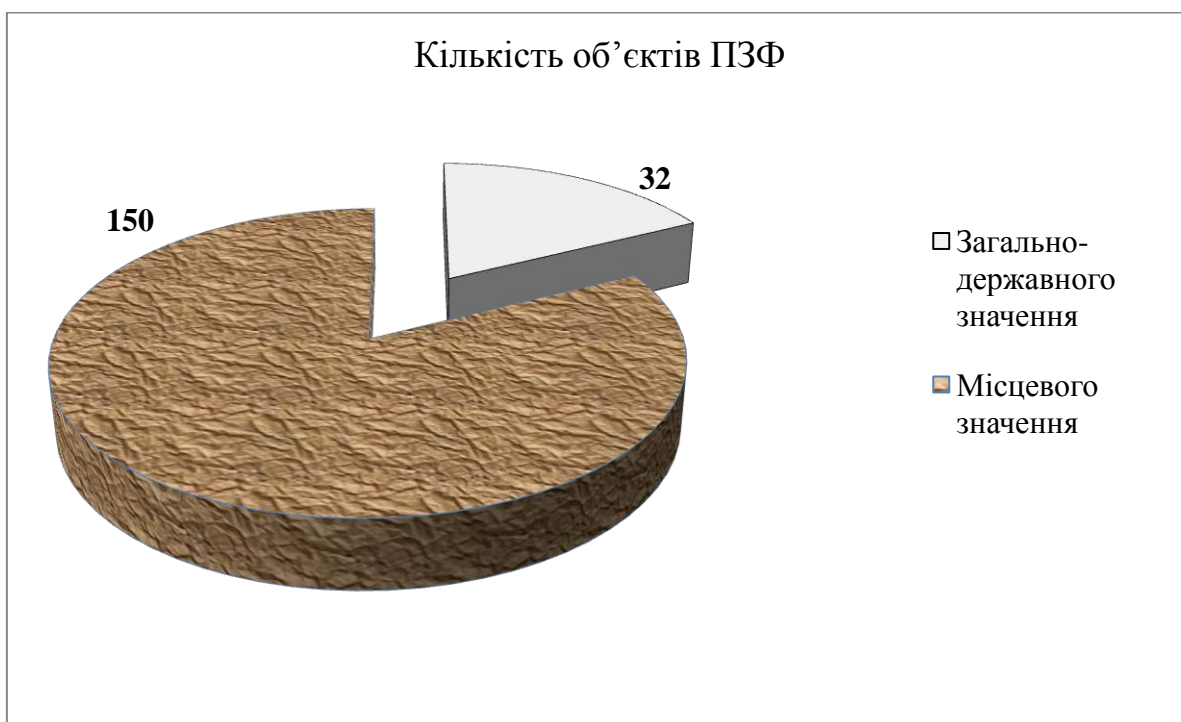

Рис. 3.2.1 Кількість об'єктів природно-заповідного фонду, Дніпропетровської області

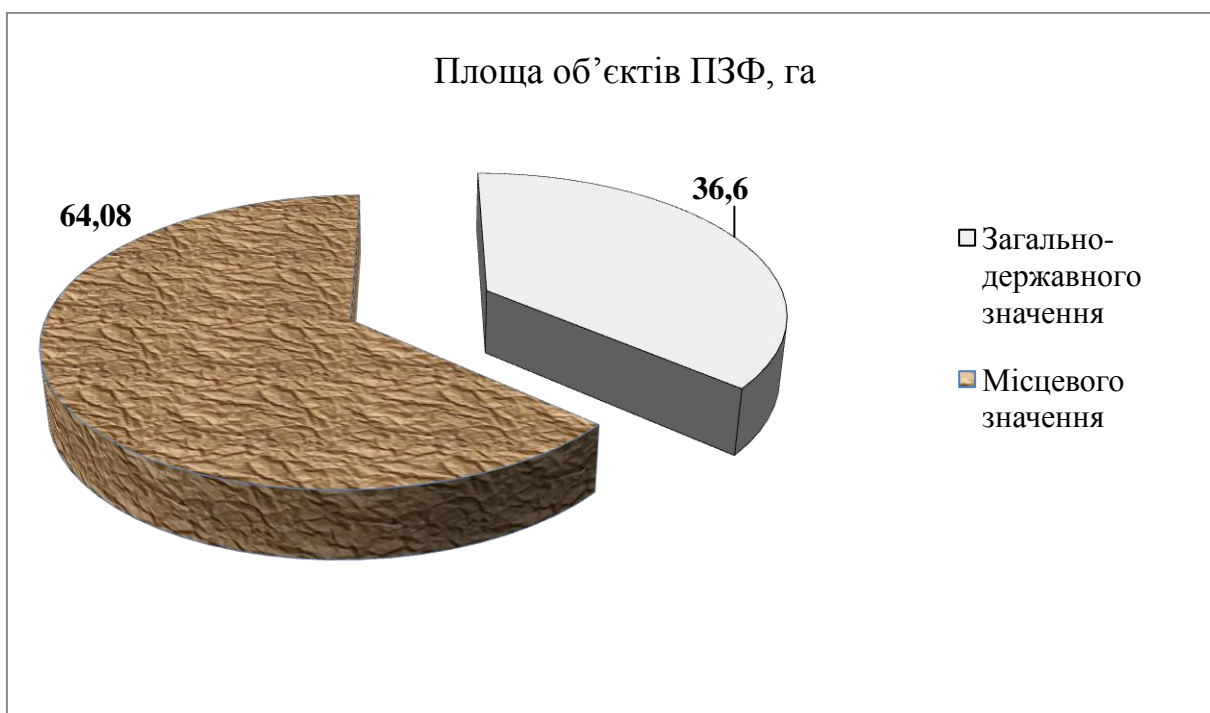

Рис. 3.2.2 Площа об'єктів природно-заповідного фонду, Дніпропетровської області

Природно-заповідний фонд області включає:

- Дніпровсько-Орільський природний заповідник ;
- 5 регіональних ландшафтних парків;
- 25 заказників загальнодержавного значення;
- 81 заказник місцевого значення;
- 3 пам'ятки природи загальнодержавного значення
- 50 пам'яток природи місцевого значення;
- 2 ботанічні сади загальнодержавного значення;
- 1 ботанічний сад місцевого значення ;
- 1 дендрологічний парк місцевого значення;
- 1 парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення
- 7 парків-пам'яток місцевого значення ;
- 3 заповідні урочища.

На території Дніпропетровської області відсутні такі категорії територій та об'єктів ПЗФ як біосферний заповідник, національний природний парк та зоологічний парк. Проте у «Переліку цінних природних територій, що резервуються для створення нових або розширення існуючих об'єктів ПЗФ» запропоновано створення національних природних парків Самарський бір та Орільський (рішення про резервування - Рішення Дніпропетровської обласної ради від 21.10.2015 № 680-34/VI)

Спостерігається позитивна динаміка за останні 5 років як у структурі і кількості природоохоронних територій області, так і їх площі. Особливості динаміки структури природно-заповідного фонду Дніпропетровщини (див. табл. 3.2.1) показують збільшення кількості регіональних ландшафтних парків (з 4 до 6), заказників загальнодержавного значення (з 24 до 25) та заказників місцевого значення (з 81 до 82).

Таблиця 3.2.1 Динаміка кількості об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області * (2018-2022 роки)

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
Природні заповідники	1	1	1	1	1
Регіональні ландшафтні парки	4	4	4	4	6
Заказники загальнодержавного значення	24	24	25	25	25
Заказники місцевого значення	81	81	81	82	82
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	3	3	3	3	3
Пам'ятки природи місцевого значення	50	50	50	50	50
Заповідні урочища	3	3	3	3	3
Ботанічні сади загальнодержавного значення	2	2	2	2	2
Ботанічні сади місцевого значення	1	1	1	1	1
Дендрологічні парки місцевого значення	1	1	1	1	1
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	1	1	1	1
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	7	7	7	7	7

* За даними Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської області

Особливості динаміки площі показують збільшення площі об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровщини (див табл. 3.2.2) відповідно до змін у структурі об'єктів ПЗФ - регіональних ландшафтних парків (з 14000,1 до 14413,66 га), заказників загальнодержавного значення (з 29036,66 до

32573,78 га) та заказників місцевого значення (з 47959,4 до 48070,39 га), так і розширення територій існуючих об'єктів (пам'ятки природи місцевого значення)

Таблиця 3.2.2 Динаміка площі об'єктів (га) природно-заповідного фонду Дніпропетровської області* (2018-2022 роки)

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
Природні заповідники	3766,2	3766,2	3766,2	3766,2	3766,2
Регіональні ландшафтні парки	14000,1	14000,1	14077,1	14099,66	14413,66
Заказники загальнодержавного значення	29036,66	29036,66	32573,78	32573,78	32573,78
Заказники місцевого значення	47959,4	47959,4	47959,4	48070,39	48070,39
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	148	148	148	148	148
Пам'ятки природи місцевого значення	356,9	356,9	356,9	356,94	356,94
Заповідні урочища	466,4	466,4	466,4	466,4	466,4
Ботанічні сади загальнодержавного значення	108	108	108	108	108
Ботанічні сади місцевого значення	27	27	27	27	27
Дендрологічні парки місцевого значення	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	45	45	45	45	45
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	417,5	417,5	417,5	417,5	417,5

* За даними Департаменту екології та природних ресурсів Дніпропетровської області

Динаміка загальної площі об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області за п'ять років (див. рис. 3.2.3) показує збільшення площі на 3747,61 га.

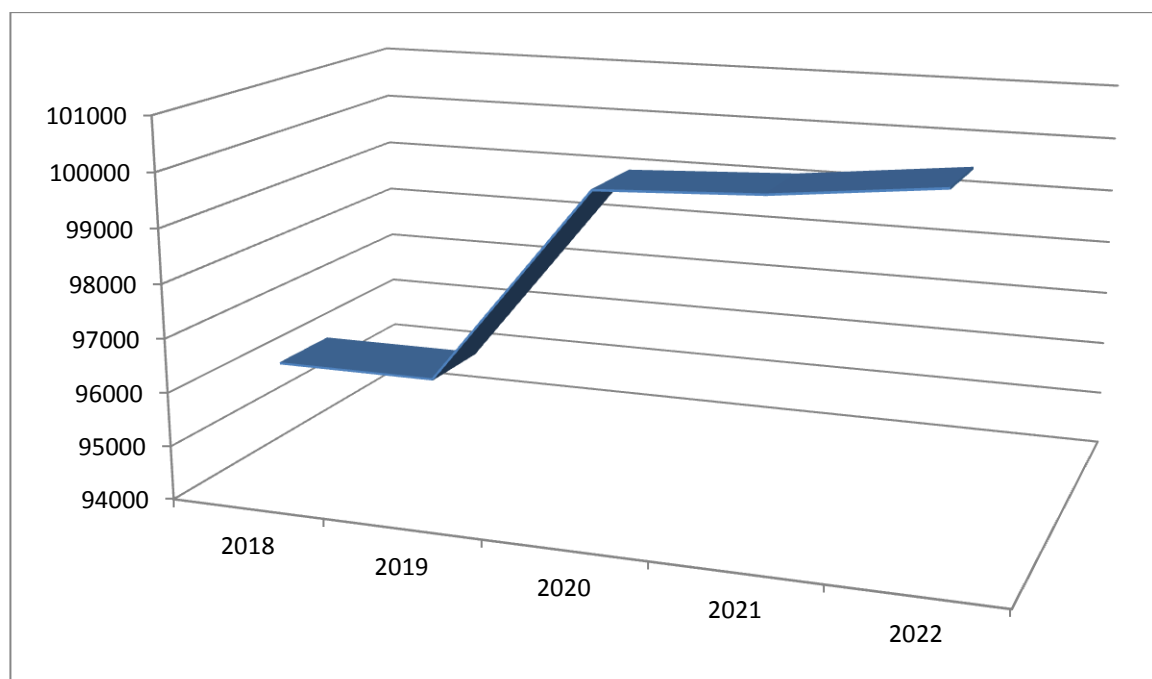

Рис. 3.2.3 Динаміка площі об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області

Динаміка відсотка площі об'єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровської області від загальної площі адміністративно-територіальної одиниці за п'ять років (див. рис. 3.2.4) показує збільшення площі на 0,75 % (з 2,93 % до 3,14 %).

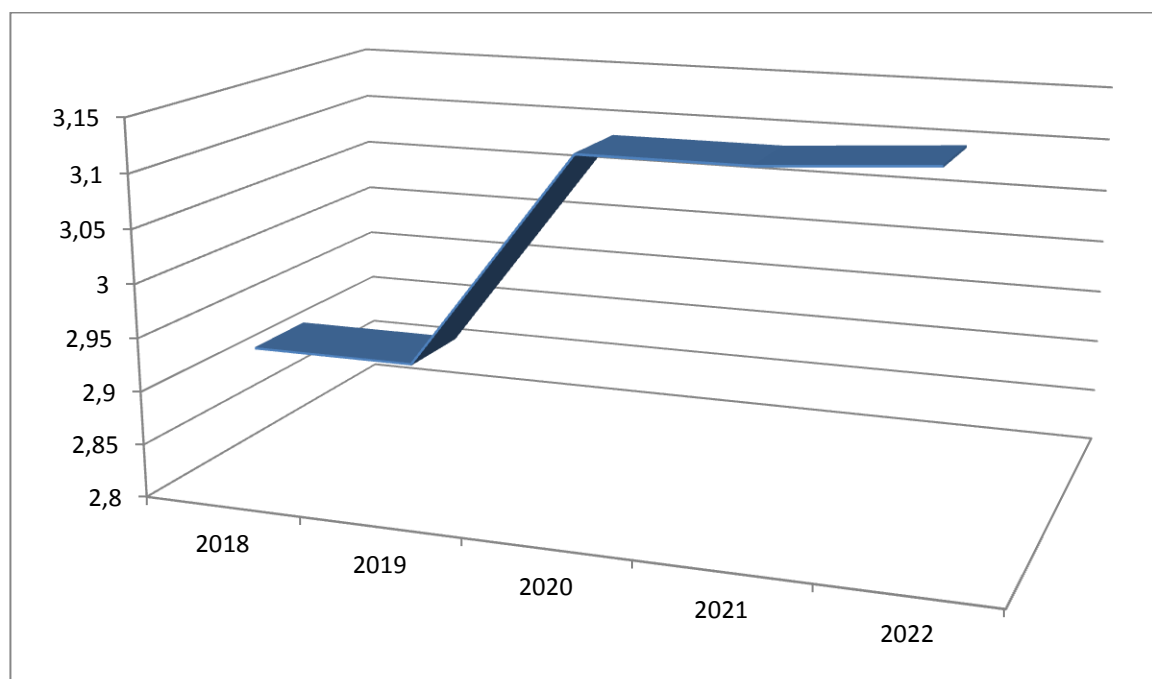

Рис. 3.2.4 Динаміка відсотка площі природно-заповідного фонду Дніпропетровської області від загальної площі адміністративно-територіальної одиниці

У складі “Дніпровсько-Орільського” природного заповідника розташоване водно-болотне угіддя міжнародного значення “Дніпровсько-Орільська заплава”, загальною площею 2,56 тисяч гектарів, що становить 68 % від усієї площі (3,7662 тис. га) природного заповідника “Дніпровсько-Орільський”. На абсолютній більшості території цього водно-болотного угіддя господарська діяльність не проводиться. Тут проводять переважно наукові, моніторингові спостереження та природоохоронні заходи. Згідно з паспортом водно-болотного угіддя дозволено сінокосіння на території лук площею 38 га.

Планується створення нових та розширення існуючих об’єктів природно-заповідного фонду Дніпропетровщини, у тому числі створення національних природних парків «Самарський бір» та «Орільський», розширення території заповідника тощо. Для цього створено Перелік цінних природних територій, що резервуються.

Згідно з «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року», яка була затверджена постановою Кабміну України (постанова №

385 від 06.08.2014 року), площа земель природно-заповідного фонду Дніпропетровської області на початок 2020 року повинна була становити 239355 га, тобто 7,5% від загальної площі адміністративно-територіальної одиниці. (ІАМ мініст-ва). Це дозволило б збільшити площу природоохоронних територій більше, ніж у 2 рази, що є хорошою перспективою для розвитку та розбудови ПЗФ області.

3.3 Екомережа Дніпропетровської області.

Формування національної екологічної мережі України, в основі якої постають території і об'єкти природно-заповідного фонду країни, є важливим стратегічним напрямком розвитку державної політики спосовно питань збереження як ландшафтного, так і біологічного розмаїття.

Базовим у формування екологічної мережі Дніпропетровської області є Дніпровський екологічний коридор (див рис. 3.3.1, №7). Дніпровський екологічний коридор - це один із найбільших коридорів України, який перетинає степову, лісостепову та лісову природні зони України і завершується біля Чорного моря. Дніпровський меридіональний коридор також перетинає усі широтні коридори національного значення. У межах Дніпровського екологічного коридору спостерігається багато типів природних і напівприродних екосистем і тому тут зустрічаються представники більшої половини видів усієї фауни і флори України. Також цей коридор є одним із головних міграційних шляхів для багатьох видів птахів.

У цьому коридорі ключові території займають центральне положення, особлива роль належить об'єктам природно-заповідного фонду. Важливим завданням у формуванні Дніпровського коридору, є збільшення площі, а також кількості ключових територій. Більш тісній взаємодії і, як наслідок, цілісності

екологічної мережі сприятиме скорочення відстані між об'єктами природно-заповідного фонду, що є ключовими територіями [12].

Рисунок 3.3.1 Екологічні коридори України [49]., де Широтні: 1 - Поліський; 2 - Галицько-Слобожанський; 3 - Південноукраїнський, 4 - Прибережний. Довготні : 5 - Дністровський; 6 - Бужський; 7 - Дніпровський; 8 - Сіверськодонецький.

Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський», включаючи водно-болотне угіддя міжнародного значення, як велика за площею природна територія долини Дніпра, яка важлива для міграції птахів та збереження великої кількості видів флори та фауни, є одним із ядер Дніпровського екологічного коридору. Заповідник та інші об'єкти природно-заповідного фонду області є основними складовими регіональної екомережі.

24.03.2017 року рішенням № 176-8/VII Дніпропетровської обласної ради був затверджений «Проект схеми формування екологічної мережі Дніпропетровської області» (далі Проект) [2]. Мета Проекту - розширити площу територій природоохоронного призначення, покращення умов довкілля, а також задля збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. Були

Площа усіх ключових територій екологічної мережі Дніпропетровщини становить 798 831 га. Згідно із затвердженим проектом розподіл по області (у % до площі району/ міста) показує, що ключові території займають від 13,7 % до 49,5 % території району/міста (див табл. 3.3.1)

Слід зазначити що спостерігається високий ступінь фрагментарності об'єктів екологічної мережі Дніпропетровської області, обумовлений, головним чином, розташуванням природно-заповідних об'єктів. Поєднуючись із низьким відсотком заповідності, це обумовлює формування екомережі, не оптимальної для збереження біорізноманіття території. У цьому випадку важливим стає збільшення відсотку заповідних територій як було прийнято у законі України який передбачав збільшення території природно-заповідного фонду до п'ятнадцяти відсотків до 2020 року. У свою чергу це буде підґрунтям для розвитку екологічної мережі, однак на сьогодні фактичні дані, які стосуються показників заповідності території Дніпропетровської області і України взагалі досить суттєво відрізняються від тих, які були заплановані згідно із законодавством (відсоток заповідності до 2021 року мав становити п'ятнадцять), але площа заповідних територій набагато менша. Збільшення відсотку заповідних територій, як основи розбудови екологічної мережі буде сприяти розвитку такої екомережі, яка буде краще виконувати свої функції щодо збереження біологічного і ландшафтного різноманіття

Таблиця 3.3.1 Площа ключових територій

Назва району / міста	Площа ключових територій екомережі	
	у гектарах	у % до площі району/ міста
Апостолівський район	32 531	23,6
Васильківський район	22 405	16,8
Верхньодніпровський район	59 588	45,5
Дніпровський район	32 309	23,3
Криворізький район	32 589	24,2
Криничанський район	35 934	21,3

Магдалинівський район	25 061	15,6
Межівський район	33 749	26,9
Нікопольський район	62 974	31,6
Новомосковський район	62 258	30,6
Павлоградський район	65 808	43,1
Петриківський район	45 984	49,5
Петропавлівський район	25 401	20,3
Покровський район	27 311	22,6
П'ятихатський район	31 348	18,3
Синельниківський район	26 704	16,2
Солонянський район га	26 222	15,1
Софіївський район	18 710	13,7
Томаківський район	31 305	26,1
Царичанський район	27 338	30,3
Широківський район	19 311	15,9
Юр'ївський район	17 185	19,1
місто Дніпро	16 513	40,8
місто Кам'янське	3 480	25,2
місто Кривий Ріг	16 813	41,6

Усі об'єкти природно-заповідного фонду області входять до ключових територій екомережі, територія об'єктів ПЗФ у екомережі становить 99,9 тис. га. Окрім цього, складовими структурних елементів екологічної мережі Дніпропетровської області є інші території, цінні з точки зору природоохоронної діяльності:

- Водно-болотні угіддя (2,56 тис. га);
- Відкриті заболочені землі (26,652 тис. га);
- Прибережні захисні смуги (155,7 тис. га);
- Ліси та інші лісовкриті площі (193,2 тис. га);
- Курортні та лікувально- оздоровчі території (0,116 тис. га);
- Рекреаційні території (3,144 тис. га);
- Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (42,0 тис. га);
- Пасовища, сіножаті (334,5 тис. га).

У Проекті визначені площі ключових територій екологічної мережі області у містах та районах . Але, періодично відбувається вилучення з фонду ключових територій земельних ділянок різною площею - від кількох гектар до сотень гектар - у різних адміністративно-територіальних одиницях області (у містах та районах) відповідно до рішень Дніпропетровської обласної ради. Також спостерігається також нецільове використання площ ПЗФ.

Окрім цього негативний вплив на елементи регіональної екологічної мережі має потужний розвиток промислового та аграрного секторів області обумовлених наявністю значних запасів мінеральної сировини, багатих ґрунтів та сприятливих для сільського господарства кліматичних умов на території Дніпропетровщини. Ця діяльність зумовлює забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунту і має вплив на стан природних екосистем.

Ще одним негативним чинником виступає надмірне випасання худоби, а також явище випалювання травостою у природних угрупованнях трав'янистої рослинності та пожежі у лісах.

У результаті значної концентрації об'єктів агро-промислового комплексу більшість земель антропогенно трансформовані і за таких умов пошук та заповідання нових природних територій, чи пошук територій, які не зазнали значної антропогенної трансформації постає досить складним завданням. На сьогодні ситуація ще ускладнилася за рахунок військових дій на території нашої країни, у результаті якої природні і штучні екосистеми, у тому числі об'єкти природно-заповідного фонду та екомережі зазнають катастрофічних втрат. Тому питання збереження і розвитку екомережі, яка виконує важливу роль екологічного стабілізатора регіону, дуже актуальні та потребують уваги з боку влади і суспільства.

РОЗДІЛ 4 ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Техніка безпеки під час роботи за комп'ютером

Правила безпеки при використанні офісної техніки є невід'ємною частиною нашого робочого середовища. Під час проведення статистичних досліджень ми користуємося різноманітними пристроями, такими як комп'ютери, принтери, сканери та копіювальні апарати, які забезпечують нам зручність та продуктивність. Проте, використання цих пристроїв пов'язане з певними ризиками, і саме тому дотримання правил безпеки є надзвичайно важливим.

Перш за все, слід завжди дотримуватися інструкцій та правил експлуатації, наданих виробником для кожного конкретного пристрою. Це включає правильне підключення та встановлення, налаштування та користування пристроєм згідно з рекомендаціями виробника. Не варто самовільно змінювати налаштування апарату чи відкривати його кришку без необхідних знань та дозволу.

Далі, необхідно дотримуватися правил електробезпеки. При підключенні техніки до джерела електроживлення слід переконатися, що контакти належним чином заземлені та відповідають стандартам безпеки. Використовуйте лише оригінальні кабелі та аксесуари, які відповідають вимогам безпеки. Уникайте перевантаження електричних мереж та використання неконтрольованих розгалужувачів.

Крім того, слід звертати увагу на правильне використання та обслуговування пристроїв. Регулярно очищуйте клавіатуру, мишу та інші

пристрої від пилу та забруднень. Забезпечуйте вентиляцію пристроїв, щоб уникнути перегріву. Не залишайте електронні пристрої без нагляду під час їх роботи та не використовуйте їх у приміщеннях з підвищеною вологістю або недостатньою вентиляцією.

Також, варто пам'ятати про безпеку даних та захист інформації. Регулярно робіть резервні копії важливих файлів та використовуйте антивірусне програмне забезпечення, щоб уникнути втрати даних або пошкодження системи. Завжди слід дотримуватися політики безпеки даних організації та не розголошувати конфіденційну інформацію без необхідного дозволу.

Урешті, використовуйте свій здоровий глузд та бережіть себе. При тривалій роботі за комп'ютером робіть перерви для відпочинку та фізичних вправ. Забезпечте комфортне робоче середовище зі зручним кріслом, належною освітленістю та правильною позицією тіла.

Правила безпеки під час виконання досліджень на комп'ютері є надзвичайно важливими для забезпечення нашого здоров'я та захисту від потенційних небезпек. У сучасному світі, коли ми все більше залежимо від комп'ютерів і Інтернету, дотримання цих правил стає особливо актуальним.

Перш за все, слід приділити увагу налаштуванню робочого місця. Правильне розташування монітора, клавіатури та миші допоможе уникнути напруження та травм, пов'язаних з неправильною позицією тіла. Монітор повинен бути розташований на відстані 50-70 см від очей, з верхнім краєм на рівні очей. Клавіатура та миша повинні бути розташовані на рівні підлокітників, щоб уникнути перенапруження рук та зап'ястя.

Однією з основних небезпек, пов'язаних з роботою за комп'ютером, є фізичні навантаження на тіло. Довготривала сидяча позиція, повторні рухи рук та пальців, незручні положення, недостатня підтримка спини - все це може призвести до розвитку м'язових напружень, болей у спині, шиї, плечах та зап'ястях. Важливо дотримуватись правильної позиції тіла, робити паузи для

розтягнення та виконання фізичних вправ, а також забезпечити комфортне та ергономічне робоче місце.

Очі також піддаються навантаженню під час роботи за комп'ютером. Довга концентрація на екрані може призвести до синдрому комп'ютерного зору, який характеризується сухістю очей, втомою, роздратуванням та незручностями зі зором. Рекомендується робити перерви для відпочинку очей, здійснювати гімнастику для очей та використовувати захисні екранні фільтри.

Ще однією небезпекою під час роботи за комп'ютером є вплив електромагнітного випромінювання. Комп'ютери та електронні пристрої випромінюють електромагнітні поля, які можуть мати негативний вплив на здоров'я людини. Рекомендується тримати пристрої на безпечній відстані від тіла, використовувати екранні фільтри та вентилювати приміщення для зменшення концентрації випромінювання.

Поміркованість у використанні комп'ютера є ще одним важливим аспектом безпеки. Довгі години роботи перед екраном можуть призвести до фізичного та емоційного перевантаження, втому та стресу. Важливо встановити розумні обмеження часу роботи за комп'ютером, робити перерви та займатися фізичною активністю. Також слід пам'ятати про важливість збалансованого харчування, яке сприяє підтримці здоров'я та енергії.

Необхідно також згадати про кібербезпеку та захист від шкідливих програм та загроз в Інтернеті. Захист від вірусів, використання надійних паролів, оновлення програмного забезпечення та обережність у відкритті незнайомих файлів та посилань - це всього кілька засобів, які допоможуть зберегти ваші дані та пристрої в безпеці.

Крім того, необхідно регулярно робити перерви під час тривалої роботи за комп'ютером. Займаючись дослідженнями чи іншими завданнями, які вимагають тривалої концентрації, важливо робити короткі перерви кожні 30-60 хвилин. Під час перерв варто розтягнутися, зробити фізичні вправи або зробити кілька глибоких вдихів для розслаблення.

Не менш важливою є правильна організація робочого часу. Визначте приблизну продуктивну тривалість роботи та розподіліть завдання на невеликі сегменти. Це допоможе зменшити втому та стрес, а також покращить ефективність вашої роботи.

Отже, робота за комп'ютером має свої плюси та мінуси, і наше здоров'я є найважливішим аспектом, який слід враховувати. Знання про небезпеки та заходи безпеки під час роботи за комп'ютером є ключовими для забезпечення нашого комфорту, ефективності та довготривалої продуктивності. Нехай наші дії будуть обережними та відповідальними, щоб ми могли насолоджуватися користями цифрової епохи без шкоди для нашого здоров'я.

4.2 Техніка безпеки під час повітряної тривоги

Техніка безпеки під час ракетної атаки з повітря є надзвичайно важливою для забезпечення нашої особистої безпеки та виживання в умовах небезпеки. Загалом ризик ракетних атак може виникнути у конфліктних зонах або в умовах загострення геополітичної ситуації. В наших же реаліях, в наслідок збройної агресії РФ, такі атаки ми переживаємо щодня. Тому розуміння необхідних заходів безпеки є надзвичайно важливим.

Перш за все, слід завжди бути свідомим про потенційну небезпеку та ризики ракетної атаки. Слід слідкувати за офіційними джерелами інформації, новинами та рекомендаціями від владних органів та рятувальних служб. Ретельно переглядайте плани евакуації та інструкції щодо дій під час ракетної атаки. Будьте готовими до виконання необхідних заходів для своєї безпеки.

Другий аспект - пошук безпечного укриття. Необхідно завжди мати план дій щодо пошуку безпечного місця для укриття в разі ракетної атаки. Це може бути підвал, підземний сховище, бомбосховище або інше місце, що забезпечує належний захист від ракетних ударів. Необхідно передбачити можливість мати

необхідні запаси їжі, води, медикаментів та необхідних речей, які забезпечать виживання на протязі тривалого періоду.

Третій аспект - дії під час ракетної атаки. Важливо дотримуватися інструкцій та рекомендацій від владних органів та рятувальних служб. Уникати вікон, дверей та інших відкритих місць, які можуть бути осередками ударів. Під час ракетної атаки необхідно вимкнути електрику та газ у своєму приміщенні. Залишатись на найнижчому поверсі будівлі або в укритті, якщо воно доступне. За можливості, використовувати захисні пристрої, такі як захисний шолом, бронежилет або інші засоби захисту.

Техніка безпеки під час ракетної атаки з повітря є вирішальною для нашої особистої безпеки та виживання. Готовність, свідомість та знання необхідних дій допоможуть нам зменшити ризики та забезпечити безпеку для себе та оточуючих. Потрібно пам'ятати, що безпека є нашою першочерговою відповідальністю, тому необхідно завжди берегти своє життя та здоров'я.

ВИСНОВКИ

Розвиток природно-заповідного фонду та екомережі є важливим фактором збереження природного різноманіття територій та екологічного балансу екосистем з умовах значного антропогенного навантаження. Показник заповідності в Україні становить близько 7%, у межах Дніпропетровської області значно нижчий - 3,14%, що набагато менше, ніж у більшості розвинених країн світу. Такі значення не відповідають оптимальному рівню розвитку природних територій – не менше 10%, що охороняються, – рекомендованих ООН. Тому ведеться робота щодо розширення природоохоронних територій та побудови збалансованої екомережі.

Нормативно-правова база щодо розвитку і функціонування ПЗФ і екомережі включає комплекс правових актів, який у минулому столітті був більше направлений на розвиток заповідних територій, а на сьогодні - на розвиток екомережі, як основи для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття. Проводиться робота по приведенню законодавчої бази у відповідність до європейських конвенцій та норм стосовно природоохоронної діяльності. Також аналіз законодавчої бази показав значне відставання стосовно виконання прийнятих рішень щодо розширення територій ПЗФ на території країни і у Дніпропетровській області зокрема, фактичні дані значно різняться із запланованими.

Природно-заповідний фонд є основою формування екомережі регіону. Усі об'єкти природно-заповідного фонду області входять до ключових територій екомережі, територія об'єктів ПЗФ у екомережі становить 99,9 тис. га. Простежується динаміка зростання кількості і площі заповідних територій: за останні 5 років площа збільшилась на 0,75 % (з 2,93 % до 3,14 %); збільшилась кількість регіональних ландшафтних парків (з 4 до 6), заказників

загальнодержавного значення (з 24 до 25) та заказників місцевого значення (з 81 до 82). Проте, згідно з «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року», площа земель ПЗФ Дніпропетровської області на початок 2020 року повинна була становити 7,5% від загальної площі адміністративно-територіальної одиниці, що дозволило б збільшити площу природоохоронних територій більше, ніж у 2 рази. Такий запланований показник є хорошою перспективою для розвитку та розбудови ПЗФ області.

Прийнято ряд законодавчих документів стосовно розвитку екомережі України та на регіональному рівні. Затверджений «Проект схеми формування екологічної мережі Дніпропетровської області», складені карти ключових територій регіональної екомережі Дніпропетровської області. Приділяється увага вирішенню питань збільшення площі і кількості ключових територій та формування більшої цілісності екологічної мережі.

Однією з основних проблем розвитку та функціонування ПЗФ і екомережі є низький відсоток заповідності, це перешкоджає розвитку у межах екомережі оптимальних умов для збереження ландшафтного та біорізноманіття. Як і для інших регіонів, спостерігається сильна фрагментарність і нерівномірність розподілу природоохоронних об'єктів по території областей, що ускладнює формування репрезентативної мережі природно-заповідного фонду як основи розвитку екологічної мережі. Недосконалість законодавчої бази та системи управління, втрата вже заповіданих територій, або тих, що були зарезервовані у результаті вилучення зі складу земель ПЗФ або через нецільове використання; відсутній ефективний контроль за дотриманням правил використання природоохоронних територій і взагалі нераціональне господарювання та використання об'єктів ПЗФ та екомережі.

Зважаючи на те, що території та об'єкти екомережі виконують важливу роль екологічного стабілізатора регіону і впливають на різні сфери господарювання, вирішення проблем формування екомережі є важливою невід'ємною складовою сталого соціально-економічного розвитку регіону, які потребують фінансування та постійної уваги з боку влади та суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон про Природно-заповідний фонд [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12/ed20170903#Text>.
2. Шпарик В.Ю., Заморока А.М. Формування та розвиток екологічної мережі. Курс лекцій з додатками. Електронне видання. Івано-Франківськ. ПНУ ім. В. Стефаника, 2021., 508с.
3. Аналіз площ природно-заповідного фонду України в адміністративно-територіальних одиницях за 2020 рік» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf> (дата звернення: 20.05.2023)
4. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року [Електронний ресурс]- Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text
5. Про Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177/94-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://wownature.in.ua/wp-content/uploads/2021/05/Dovidka-PZF-2020-V3.0-.pdf>
7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>(дата звернення: 20.12.2022)

8. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. URL: <https://mepr.gov.ua/news/33072.html>
9. Закон України «Про екологічну мережу України» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
10. «Природно-заповідний фонд Дніпропетровщини» [Електронний ресурс]- Режим доступу: - https://www.zoology.dp.ua/z_09_10.html
11. . Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
12. Швайко В. М., Манюк В. В. Структурування екомережі на субрегіональному рівні (Покровський та Межівський райони Дніпропетровської області) // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Геологія. Географія. - 2017. - Т. 25(1), вип. 20. - С. 119-130. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdugg_2017_25_20_15
13. Закон України «Про Загальнодержавну програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>
14. Василюк О.В., Костюшин В.А., Коломицев Г.О. Концептуальні засади розбудови екологічної мережі України. Навчально-методичний посібник К.: НАУ, 2010. 122 с
15. Директива Європейського Союзу 92/43. ЄЕС про збереження природних оселищ та видів природної фауни та флори (1992). Оселищна концепція біорізноманіття: базові документи ЄС. Львів: ЗУКЦ, 2012. С. 27-95
16. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]- Режим доступу:
17. Лісовий кодекс України [Електронний ресурс]- Режим доступу:
18. Водний кодекс України [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Методичні рекомендації щодо розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України

[Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0306737-18#Text>

20. Закон України «Про Генеральну схему планування території України»

[Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>

21. Конвенція про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як середовища перебування водоплавних птахів [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text

22. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі [Електронний ресурс] - Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

23. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин [Електронний ресурс] - Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text

24. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [Електронний ресурс] - Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

25. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат [Електронний ресурс] - Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text

26. Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://unesco.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/programa-lyudina-i-biosfera>

27. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник. / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К.: 2003. - 306 с.

28. Горейко В. А. Екологічне обґрунтування створення лісоаграрних комплексів у степовій зоні України. Д.: Пороги, 2000. 315с.

29. Дем'янов В. В. Гідрологічна характеристика басейну р. Самара. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивзації земель*. 2010. Вип. 14. С.67–79.

30. Пасічний Г. В. Фізична та економічна географія Дніпропетровської області. Дніпропетровськ : ДДУ, 1992. 177 с.

31. Белова Н.А. Экология, микроморфология, антропогенез лесных почв степной зоны Украины. Днепрпетровск : ДГУ, 1997. 264 с.

32. Характеристика природних умов дніпропетровської області. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: - <http://www.geograf.com.ua/library/geoinfocentre/21-physical-geography-ukraine-world/282-natural-resources-dniepropetrovsk>

33. Котович О.В. Вплив лісових біогеоценозів на режим та баланс ґрунтових вод у межах заплавної ділянки р. Самари. *Екологія та ноосферологія*. 2010. №3–4. Т. 21. С. 62–72.

34. Дем'янов В. В. Гідрологічна характеристика басейну р. Самара. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивзації земель*. 2010. Вип. 14. С.67–79.

35. Клімат України / за ред. В.М. Ліпінського, В.А. Дячука, В.М. Бабіченко. Київ : Видавництво Раєвського, 2003. 342 с.

36. Грицан Ю.І. Екологічні основи перетворюючого впливу лісової рослинності на степове середовище. – Д.: ДДУ, 2000. – 300 с.

37. Рослинний і тваринний світ Дніпропетровської області. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sites.google.com/view/ostapko/%D1%80%D0%BE%D1>

38. Енциклопедія сучасної України «Дніпропетровська область». – [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=22247

39. Червона книга України. Рослинний світ. К.: Вид. «Глобалконсалтинг», 2009.- 900 с.

40. Червона книга Дніпропетровської області. (Рослинний світ)/ Під редакцією А.П. Травлєєва. Автори-укладачі: Барановський Б.О., Тарасов В.В. Дніпропетровськ: ВКК «Баланс-Клуб», 2010 – 500 с.

41. Булахов В. Л. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Земноводні та плазуни (Amphibia et Reptilia) [Текст] // Булахов В. Л., Гасо В. Я., Пахомов О.Є. - Дніпропетровськ, вид-во ДНУ, 2007

42. Червона книга України. Тваринний світ. К.: Вид. «Глобалконсалтинг», 2009. – 600 с.

43. Регіональна доповідь та екологічний паспорт [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/ekologiya-pro-oblast/ekologiya>

44. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

45. Директива Європейського Союзу 92/43. ЄЕС про збереження природних оселищ та видів природної фауни та флори (1992). Оселищна концепція біорізноманіття: базові документи ЄС. Львів: ЗУКЦ, 2012. С. 27-95

46. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року про збереження диких птахів [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-09#Text

47. Указ президента України щодо збільшення площі ПЗФ: 1-й № 525 - «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5252020-35757>

48. Указ президента України № 526 «Про створення національного природного парку «Королівські Beskidi» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5262020-35761>

49. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування та функціонування екомережі України: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 416 с.

50. Про затвердження Проекту схеми формування екологічної мережі Дніпропетровської області [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/sklikannia-7/viii-session/176-8vii/>